

ANTROPOLOGIE SMRTI. UMÍRÁNÍ A SMRT V PŘEDMODERNÍ DOBĚ (DE3A12)

Předmět pro studenty řádného studia na *Pedagogické fakultě MU* (podzim 2024), kterého se mohou účastnit také posluchači Univerzity třetího věku MU.

Přihlásit se je možné [zde](#), pak již můžete navštěvovat přednášky.

Vyučující: [doc. Mgr. Marie Koldinská, Ph.D.](#)

Garantující pracoviště: [Pedagogická fakulta MU](#), [Katedra historie](#)

Rozvrh: středa 16.00 – 17.50 (18. 9. – 30. 10. 2024, ve dny státních svátků se výuka nekoná)

Místo konání: Pedagogická fakulta MU, Poříčí 7, [učebna 1](#)

Cíle předmětu

Přednáškový cyklus, určený studentům dějepisu v bakalářském i magisterském studiu, pojatý tak, aby byl srozumitelný a přínosný i všem dalším zájemcům z jiných oborů i jiných fakult včetně studentů Univerzity třetího věku. Hlavním cílem přednášek je rozšířit znalosti studentů o fenoménu umírání a smrti v předmoderní době s přednostním akcentem na období 16.–18. století, ovšem s dílčími přesahy do pozdního středověku na straně jedné a do moderních a soudobých dějin na straně druhé. Při seznamování s mortuální tematikou budeme vycházet ze široce a pestře vymezené pramenné základny od písemných dokumentů úřední povahy (testamenty) a ego-dokumentů (soukromá korespondence, deníky) přes dobová lékařská pojednání (traktáty o moru a dalších chorobách), příležitostné texty (pohřební kázání) a související literární texty (písně a básně s mortuální tematikou) až po ikonografické prameny (tance smrti) a artefakty z oblasti hmotné kultury (náhrobky, náhrobníky, epitafy, hrobky, kostnice). Na takto vymezeném základě bude zkoumáno nejen dobové chápání konečnosti lidského života a neodvratnosti smrti, ale také představy o posmrtném životě. Zvláštní pozornost bude věnována proměnám vztahu ke smrti i jejím vnějškovým reprezentacím (pohřební ritus, způsoby připomínání nebožtíkovy památky atp.) v průběhu celého zkoumaného období. Zaměříme se jak na standardní způsoby umírání v duchu ideálního „ars moriendi“, tak na jeho atypické způsoby (sebevražda, násilná smrt, smrt na bojišti, smrt na popravišti atd.). Téma bude nahlíženo v širokém kontextu kulturní, historické a sociální antropologie i dějin mentalit. Přednáškový cyklus pravděpodobně zpestří zapojení několika hostů, odborníků na některá specifická témata. Přednášky budou pojímány tak, aby se studenti zorientovali i v odborné literatuře vztahující se k tématu. Všechny přednášky doprovodí PowerPointové prezentace.

Osnova

- 1) umírání a smrt jako téma výzkumu
- 2) živí a mrtví v předmoderní době (od koexistence k segregaci)
- 3) „dobrá smrt“ (ars moriendi)
- 4) od moru ke Covidu-19 (vliv epidemií na mentalitu společnosti)
- 5) strach z pohřbení zaživa (kolektivní fobie)
- 6) „éra krásných smrtí“ (estetizace smrti)
- 7) náhlá smrt, násilná smrt, smrt na bojišti, smrt na popravišti
- 8) pohřeb jako přechodový rituál
- 9) funerální poezie
- 10) hrobky, kostnice, hřbitovy jako místa paměti

Literatura

- KRÁLÍKOVÁ, Michaela. *Pohřební ritus 17. a 18. století na Moravě*. Edited by Josef Unger. 2 svazky.
- NESPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. 2. revidované vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2024, 347 stran. ISBN 9788073255848.
- CHLÍBEC, Jan a Jiří ROHÁČEK. *Monumenta mortis et memoriae: sepulkrální skulptura ve výtvarné kultuře českého středověku*. Vydání první. Praha: Togga, 2022, 464 stran. ISBN 9788074762017.
- ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti*. Translated by Danuše Navrátilová. Vydání první. Praha: Argo, 2020, 759 stran. ISBN 9788025732519.
- WONDRÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích*. 2., doplněné vydání. Praha: Triton, 2020, 129 stran. ISBN 9788075538437.
- ČERNÝ, Karel. *Mor 1480-1730: epidemie v lékařských traktátech raného novověku*. Vydání druhé. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2020, 504 stran. ISBN 9788024646916.
- RENDEK, Jan a František LIBENSKÝ. *Kostnice v českých zemích*. Vydání první. Praha: Academia, 2019, 485 stran. ISBN 9788020030061.
- PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila. *O útěše proti smrti: víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství lidové noviny, 2017, 310 stran. ISBN 9788074225796.
- SVÍTILOVÁ, Dana. *Tafofil : krása a tajemství hřbitovů*. Photo by Barbora Faiglová. První vydání. Praha: Grada Publishing, 2015, 108 stran. ISBN 9788024756424.
- MALÝ, Tomáš a Pavel SUCHÁNEK. *Obrazy očištění: studie o barokní imaginaci*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2013, 388 s. Knihnice Matice moravské; sv. 40. ISBN 978-80-87709-02-3.
- STEJSKAL, David a Jaroslav ŠEJVL. *Pohřbívání a hřbitovy*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 461 s. ISBN 9788073576806.
- CHLÍBEC, Jan a Jiří ROHÁČEK. *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách: figura a písmo*. 1. vyd. Praha: Artefactum, 2011, 310 s. ISBN 9788086890340.
- PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila. *Triumphus in mortem : pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2008, 311 s. ISBN 9788086829395.
- *Ku věčné památce: malované renesanční epitafy v českých zemích*. Edited by Ondřej Jakubec. 1. vyd. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2007, 175 s. ISBN 8085227888.
- RANDÁK, Jan. *Kult mrtvých: smrt a umírání v revoluci 1848*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2007, 263 s. ISBN 9788072039708.
- MAIELLO, Giuseppe. *Vampyrismus v kulturních dějinách Evropy*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2005, 189 s. ISBN 8071067245.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004, 413 s. ISBN 8070213973.
- DINZELBACHER, Peter. *Poslední věci člověka: nebe, peklo, očištec ve středověku*. Translated by Petr Babka. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004, 151 s. ISBN 807021693X.
- KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*. Vyd. 1. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2004, 319 s. ISBN 8070406976.
- PRAHL, Roman. *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, 335 s. ISBN 8020011889.
- BERGDOLT, Klaus. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002, 236 s. ISBN 8070215410.
- UNGER, Josef a Jaroslav MALINA. *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie 9: Pohřební ritus a zacházení s těly zemřelých v českých zemích*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2002, 151 s. Scientia. ISBN 80-210-2849-1.

- SCHMITT, Jean-Claude. *Revenanti : živí a mrtví ve středověké společnosti*. Translated by Kateřina Bavorová. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002, 276 s. ISBN 8072034553.
- CORVISIER, André. *Tance smrti*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2002, 125 s. ISBN 8072074393.
- DÜLMEN, Richard van. *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Translated by Vladimír Čadský. Vydání první. Praha: Rybka publishers, 2001, 230 stran. ISBN 8086182444.
- *Fenomén smrti v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 9.-11. března 2000*. Edited by Helena Lorenzová – Taťána Petrasová. 1. vyd. Praha: KLP-Koniasch Latin Press, 2001, 425 s. ISBN 8085917793.
- OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Translated by Vladimír Petkevič. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 2001, 409 s. ISBN 8086022692.
- JÖCKLE, Clemens. *Memento mori : historie pohřbívání a uctívání mrtvých*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2000, 159 s. ISBN 8024201089.
- DELUMEAU, Jean. *Hřích a strach: pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*. Translated by Irena Černá. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 1998, 722 s. ISBN 8072071807.
- DELUMEAU, Jean. *Strach na Západě ve 14.-18. století*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1997, 288 s. ISBN 8072031562.
- PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. 3. upr. a rozš. vyd., v Br. Praha: Brána, 1996, 349 s. ISBN 8085946262.

Další audiovizuální zdroje

- posledních věcech člověka (pořad z cyklu Historie.cs, režie Václav Křístek, scénář Marie Koldinská, ČT 2016) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/216452801400030/>
- Morové rány na nás! (pořad z cyklu Historie.cs, režie Václav Křístek, scénář Marie Koldinská, ČT 2010) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/210452801400013>
- Epidemie a dezinformace (pořad z cyklu Historie.cs, režie Václav Křístek, scénář Marie Koldinská, ČT 2022) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/222411058220002>
- Upíři z Čelákovic, Českého Krumlova i odjinud (pořad z cyklu Historie.cs, režie Vítězslav Romanov, scénář Marie Koldinská, ČT 2018) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/218411058220008>
- Tobíáš, „vampyr“ z Hrádku (pořad z cyklu ČT Port, rež. Vladimír Kunz, scénář Šárka Speváková, 2012) - (<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10121359557-port/212563241900006/775-tobias-vampyr-z-hradku>)
- Kladio na čarodějnice (pořad z cyklu Historie.cs, režie Václav Křístek, scénář Marie Koldinská, ČT 2011) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/211452801400027>
- Tresty v Čechách (šestidílný seriál o proměnách hrdelního soudnictví a trestu smrti od 16. do 20. století, režie Václav Křístek, scénář Marie Koldinská, 2020) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12595307978-tresty-v-cechach>
- Veliké theatrum aneb šlechtata Antikristova (pořad z cyklu Historie.cs, režie Václav Křístek, scénář Marie Koldinská, ČT 2021) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/221411058220020>
- Archeologie popravišť (pořad z cyklu Historie.cs, režie Vítězslav Romanov, scénář Marie Koldinská, ČT 2022) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/222411058220028>
- Martin Fruwein. Osmadvacátý odsouzený (dokudrama o životě a smrti čelného představitele protihabsburské opozice předbělohorské doby, o fenoménu sebevraždy

a trestu smrti v 17. století, režie Václav Křístek, scénář Marie Koldinská, 2021) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12644947032-martin-fruwein-osmadvacaty-odsouzeny>

- Památka zesnulých (pořad z cyklu Historický magazín, režie Václav Křístek, scénář Marie Koldinská, 2007) - (<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095687448-historicky-magazin/207452801280040>)
- Zahraniční mise (dokumentární trilogie o účasti českých vojáků a policistů v zahraničních misích od Perského zálivu přes bývalou Jugoslávii, země Středního východu a africké země až po Ukrajinu, kdy především druhý díl se věnuje i smrti během výkonu služby v zahraničí, režie David Slabý, scénář Marie Koldinská, 2022) - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/14704144033-zahranicni-mise>
- Lásky v hrobě (dokument o dvojici bezdomovců přežívajících na hřbitově, režie David Vondráček, 2012) - <https://www.youtube.com/watch?v=qplbx-i8S4o>